

Milan
Markelj

Mlin

Večer je. Iz vrtov prihaja v sobo vonj po gnilih jabolkih, ki z zamoklim glasom padajo v travo. Poslušal sem jih vso noč in ves dan, mehke udarce razkroja ob izčrpano zemljo in venečo travo. Jabolko se odtrga, neslišno poleti in udari. Razvezne se v rjavkasto brozgo in zasmrdi v večerni zrak. Drevje je že skoraj golo. Na štadionu spodaj ob reki je tišina; topla jesen je bila polna otroškega kričanja in šolskih

tekmovanj. Na vrtu je samo še gniloba. In pozabljena deska v travi, na kateri sem ob večerih posedal in dihal vase močne vonje dozorelosti. Staro mestno obzidje, ki obkroža vrt, je stopilo sivo na dan; grabežljivo rastlinstvo, ki ga je pokrivalo z zelenilom, je ovenelo in zdaj kaže svojo sivo goloto, razrušenost, skorajšnje uničenje. Razkroj.

Poprej ga nisem občutil. Narava je počivala, ljudje so se samo selili v spomin, življenje je samo raslo. Jesen je bila kot žena, ki utrujena od poroda počiva. Zdaj je noseča s smrtjo in edino kar lahko rodi, je sijoči razkroj temnih oči, razkroj, ki se mi ponoči plazi v misel in podira podobe, z muko zbrane v spominu, da bi mi nosile zveličavnost bivanja. Poprej.

Kdaj se je izcimila ta naravnost, to novo ugledanje?

Močno sumim, da je bilo vedno tako, da sem pod pritiskom krivoverskih naukov, ki so mi jih delili z vseh strani in ki sem jih sam vneto gojil, hote videl le površino. Prav podla misel se mi zdi, da sem ves čas globoko v sebi vedel za resnično stanje, a sem se zavestno slepil, da bi mi ne ušle preklete drobne radosti in smisel, ta uboga zadeva, ki razveznjena visi nad črednostjo ljudi.

Danes, ta večer, ko žareči razkroj sije iz vse pojavnosti, se mi misel razplaja v podobe, ki vstajajo iz spomina, da zadoste občutku že prejšnje razjasnitve; in brskam po njih z željo po ugledanju, po tistem pravem, resničnem.

Drobna, nedorečena misel: razkroj je nekaj.

V zapuščenem mlinu je bilo, se mi zdi. Ob poletno smrdeči reki, ki je valila umazano vodovje prek razpadlega jezua. Nad nama je čepelo mesto s prižganimi lučmi. Sprva sva stala pri zapornicah. Zarjavelo železje, les kot iz pradavnine križan z gubami, počeno mlinsko kolo in zeleno vodno rastlinstvo, vzpenjajoče se po kamenju. Na sredi reke svetla lisa večernega neba.

Čez njeno ramo sem strmel v kipeče vodovje jezua. Oblikovano divjanje, razpenjenost. Ko sem obrnil pogled vstran, se mi je zavrtelo in malo me je zaneslo. Z roko sem se ujel za železen drog. Ona je zacvilila od strahu, ko sva zanihala na ozkem mostičku nad reko, a me ni spustila; njeno telo je bilo kot prilepljeno ob moje.

Nekaj je govorila, načenjala najin odnos z besedami. Gledal sem luskinice rje, ki mi je ostala na dlani od dotika z železom. Ona se je vsa raztalila v gibe in gruleče glasove, jaz pa sem vztrajno mislil na barvo rje in na liso svetlobe sredi reke. Oboje mi je budilo neki žalosten občutek, odmev pozabljenih, morda veselih občutkov.

»Greva noter?« me je vprašala. Drgetala je od vlažnega hladu reke in od toplote lastne domišljije; kolena mehka, upognjena.

»Noter . . .«

Nerad. Reka, mesto, gozd na drugi strani, vse to sem že udomačil z zarjavelim železjem zapornic, razveznjanim mlinskim kolesom, odtisljivostjo rje na dlani. In sama luč na površini reke.

»Notri je temno,« sem s premislekom dejal. Ona se je nasmehnila in se pomenljivo tesneje privila k meni, da sva naredila zaletavaje tistih nekaj korakov okoli mlina.

Tema in prah. Otipavanje in domišljija. Podobe zažive v lastni luči, pa pravimo »spomin«.

Že takrat ko sva bila prvič v temi zapuščenega mlina in sva s telesi brisala prah po deskah, ko sva plezala po lesenih stopnicah na podstrešje, trgala pajčevine in je ona cvilila kot živalca v gosti temi, ko sva se poznala samo kot dotik in namišljenost, že takrat sem morda vedel.

Pred mlinom sva se ustavila. Nisem mogel vanj. Sedel sem na povešeno klopco pred vhodom in se zastrmel v potuhnjenost človeških bivališč nad nama. Ona je sedla poleg, še vedno vsa zalepljena ob moje telo, kravje žalostna in svetlooka.

»Greva noter!« je že skoraj s histeričnim nasmehom vprašala in vsiljevala možnost, da spomin oživi, da premagava zavezanost v minevanje — ali pa jo je grabila samo pohota. Vsekakor je imela vlažne oči, sijoče. Take oči pa je imela ob različnih priložnostih in tako res nisem mogel vedeti, kaj jo giblje: pohota ali čutenje višje vrste.

»Počakaj malo . . . Veš, da so tu ubili nekega pijanca? Do smrti so ga pretepli!«

»To nima nobene zveze z nama. Je že zaslužil, da so ga.«

»Bil je popolnoma nedolžen, kristalno čist od alkohola.«

»Saj je vseeno. Kaj bi z njim!«

Oživiljal sem podobo umiranja ob stenah mlina. Iz svoje resničnosti sem ugledal suhi, izmzgani obraz, krvav, razmršenih las, poslušal sem hropeče piskanje v pljučih. Ona je prešla v žalost in se razveznila v trgajoč jok, kateremu nisem znal določiti stopnje hlinjenosti in potrebe.

»Rada bi umrla!« je bleknila tja v en dan.

»Ti pa umrla!«

»Ja, rada bi umrla!«

Precej časa je zapuščen slonel ob mlinu. Ni se mogel odvreči od stene, tako je bil pretepen in izčrpan. Vsak gib ga je stal bolečino. Jutro je vstajalo za njegovim hrbtom. Videl je, kako so sončni žarki zasvetili na hišicah gori na skali, slišal, kako so ptički zagnali vrišč. Nasploh, bilo je jutro. Moža, ki je prvi prišel mimo, je poprosil za kozarec vode. Potem je kmalu umrl.

»No, zdaj je pa dovolj! Nehaj se cmeriti!«

»Rada bi umrla!« je javknila. Prijela se je teh besed, čeprav je hotela nekaj čisto drugega.

»Misliš, da se umre kar tako, kot da bi pojedla sladoled?«

Kdo naj ve, kako se umira? Ali muhe prav tako brenčijo po zidovih hiš, ali je drevje prav takšno, ali vidiš mravljo, ko ti steče čez čevelj? Ali vidiš samo še zamazano podobo?

»Zato, ker si tak!« je odločno vskočila. »Potem bi bil kriv moje smrti. In ne bi ti bilo lahko!«

»Preklete trdno si prepričana!«

»Poznam te!« je tiho pripomnila in skušala priklicati na obraz nekaj pomenljivega, češ da ji je moja podoba znana v vsej razsežnosti in da me vidi globlje, kot morem videti sam. Poznal sem ta njen izraz. Upor je bil v njem in trdna odločenost, zato se me je skoraj pritaknil mračni refren o smrti. Umiranje je stopilo ponovno predme. Ne kot podoba pretepenega pijanca, ampak kot moja možnost.

»Ker sem kakšen?« sem jo vprašal. V sebi sem povezal svojo smrt z njenim odgovorom. Nejasno sem upal, da zazveni v njenih besedah tako, kot meni samemu ni dostopno.

Ona je mirno rekla: »Takšen, da veš!«

»No, ja! . . . Greva noter!«

Tesno me je stisnila, potem pa odskočila s klopce. Odrinila je težka vrata mlina in odšla sva v tisto temo, prah in pajčevine . . .

Še prej, preden sem odšel na trg, kjer sva se srečavala in po čudni usmerjenosti odhajala po strmi poti k mlinu, v popoldnevu, ki se je soparen vlačil med krošnjami dreves prostranega vrta, sem posedal na razrušenem mestnem obzidju, zasenčen od težkih kostanjevih krošenj. V travi pod menoj so kokoši vlekale črve iz mastne zemlje, se pozibavale in si kradle plen iz kljunov.

Zamislim sem se v podobe zamegljenih obrisov, polne luči in občutij, ki jim ne znam najti imena, zato pač vedno dolgo polzijo po meni in me delajo zamišljenega. Gospod Anton bi temu rekel prekleta lenoba. Morda tudi je lenoba, saj sem pcedil v svet tudi take misli, kot so tiste o poslednji mož-

nosti, zveličavnosti posameznih dejanj, pomembnosti določene misli. Kaj vem. Na obzidju je bilo vedno tako. Senčnato krasotno.

Zabuhlega, slinastega obraza se je pojavil na vrtu idiot. Večkrat sem ga opazoval in odkrival v njem stvari, ki izražene z besedami zvenijo bedasto in niso v nobeni zvezi z resničnostjo, kakršno ljubimo in se ji zavezujemo do mere, ko ne prenesemo več pogleda na njene izkrivljenosti; odvrčamo obraz k vrednostnim tako imenovanega normalnega življenja.

Idiot je stal med travami, obžarjen od zelenkastih senc. Svetla podoba, ki je tisti trenutek polnokrvno prebivala v popoldanski svetlobi s travami, drevjem, razpadajočim mestnim obzidjem in kokošmi. Ni bil manj v vrsti bitij in nisem ga čutil takega.

Naenkrat se je zvil; ude je skrotovičil v nemogoč položaj. Svetla slina mu je kanila od ust na tla in iz sebe je stisnil hropeče glasove. Mencal je na mestu, kot da ne ve, kam in kako. Bolečina mu je krivila obraz. Potem se je pognal za najbližjo kokošjo, ki mu je vrešče pobegnila.

Precedil sem ga v misli. Idiotovo preganjanje za sosedovimi kurami sem prikriil z ugotovitvijo, da deluje neustrezno, ker mu miselni aparat ne more posredovati točnih navodil za pravilno ravnanje. To ni imelo z idiotom več nobene zveze, bila je le moja stvar, moja prisotnost v dejanju drugega.

Taka uboga stvar! Morda je skozenj presijal žarek, denimo ljubezni do človeštva, in je moralo bitje nekaj storiti. Ker ni vedelo kaj, se je pognalo za kokošjo. Denimo, da tako. Morda. Besede so tu resnično brez moči, če imajo razen prikrivanja sploh kakšno moč.

Tudi potem ko se je preganjanje končalo in je idiot obsedel v travi, igrajoč se s travnimi bilkami, sem ga moral preišljati, kajti postal je boleči del moje zavesti, nekakšno vozlišče, v katerem sta se križali dve možnosti zastavljanja dejanj. Negiben, kakor sem bil, sem megleno pomislil na klavnost vsakega dejanja, na njegovo usodno neustreznost. Po drugi strani pa se je v misel vtihotapljala tudi vednost o moči dejanj, ki po svoje določajo naše resničnosti.

Idiot je pričel skakljati po travniku. V preprostih gibih tekanja je njegova drugačnost spet izginila. Ostala je le meni in moji sposobnosti razločevanja. Ker me je nekaj hudo motilo, sem poklical idiota, ne da bi vedel, kaj hočem od njega. Počasi se je obračal k meni in previdno stopil bliže.

»Zdravo, Lojze!« sem mu prijazno dejal.

V odgovor je nekako zakrutil, po čemer sem sklepal, da je sovražno razpoložen. Sklonil se je naprej in z muko iztisnil iz sebe razločni »Jebi se!«. Potem je cela vrsta kletvic prišla iz slinastih ust. Med preklinjanjem se je počasi pomikal nazaj. Ko mu je zmanjkalo kletvic in je obrusil svoj prezir, zaničevanje ali strah, je pomencal z nogami in zbežal stran od moje prijaznosti.

Ostal sem na obzidju. Obšla me je potrtoost, kot da z vsem ljubim stvarstvom nimam kaj početi, kot da sem na suho vržen v žareči popoldan. Taka čudna sopara duha.

»Nekaj v zvezi s tem pokvečencem . . .« sem mrmral sam zase. Iskal sem točko, kjer bi misel jasno zažarela, ker sem slutil, da bi se dalo nekaj storiti

iz trenutkov, ko sva se z idiotom srečala. Morda to, da bi mi kot nezavezan v domišljeno resničnost pokazal v svoji izkrivljenosti tisto, kar oboje omo-goča. Samo nikakor nisem mogel zbrati misli v to svetlo točko in neplodno so se plazile po obrisih znanih poti in zaključkov.

»Ko bi hudič znal govoriti!« sem z občutkom prevaranosti glasno rekel in se tako tudi od zunaj slišal kot nemoč.

* * *

V temi mlina je bila ona polnost mojih dlani, koža, prepojena z vonjem. Bila je najtesneje z menoj.

Ko sva se utrujena splazila iz teme pod luči, ki so sijale na skalah mesta, ko sva se ugledala in razdvojila, sva trčila živo v prevaro.

Ponavadi se je ona stisnila tesno k meni in zaprla oči, da bi nadaljevala čar prevare. A jaz sem že ugledal. Tudi z zaprtimi očmi sem videl, kako greva objeta po strmi poti od mlina v mesto. Greva in greva, vse tisto, kar sva bila, pa je samo še nezanesljivo zapisano v najinem spominu.

»Danes sva bila zadnjikrat v mlinu,« sem ji rekel.

»Kam pa bova hodila? V mlinu je lepo . . .«

»Nikamor!«

Z nasmehom me je pogledala od spodaj navzgor. Kadar je hotela vplivati name, je vedno položila glavo na moje prsi in me tako gledala v oči. Kot bi iz moje notranjosti svetloba pošiljala blagoslov.

»Nikamor!« sem ponovil. Najbrž zelo medlo in neodločno, kajti zahihitela se je.

»Kje pa je to?«

»Vrag vedi kje!«

Nisem imel moči, da bi drugače povedal. Sama si bo pač morala zgraditi pravi odgovor. Zakaj bi nerazumljivo pačil z razumljivimi besedami. Kako ji naj imenujem tisto, kar je skupno z umiranjem pretepenega pijanca, mojim posedanjem na razrušenem mestnem obzidju, s čutenjem, ki se mu v mlinu predajava, z vitezi okrogle mize, don Kihotom, gladovanjem Milarepe v votlinah Himalajev? Tudi z letanjem muh, z zadnjim odsevom sončnega zahoda na rjavkastih stenah cerkvenega zvonika, z drhtenjem zraka v poletni vročini.

Nisem vedel za ime domišljjskega stvora, ki je preniknil v vse moje početje in misli. Pa tudi nisem hotel vedeti, kot da bi slišal besede modrosti: »Imenuj me, in ne bo me več!«

Ona pa je znala lepo pogledati, se zibati ob meni in se sladko smehljati. Imela je svilnato mehko kožo, svetle dišeče lase, ki sem jih rad čutil med prsti. Radosti, ki mi jih je nudila, so bile res dostikrat hudo podobne samotnemu varanju, a vendar sem jih čutil tako globoko vezane v spreminjajočo mojo pojavnost, da sem se bal zanje, ko sem zapazil, da je tudi vanje preniknil domišljjski stvor.

»Bova hodila pa v nikamor!«

Cloveška družba, združenje ljudi, čredno crkavanje.

Zjutraj istega dne sem se malce preplašen splazil skozi naselje ciganov v bližnji okolici mesta. Ko sem šel med vsemi tistimi kupi smeti, ki se nabirajo kot koristni predmeti, med starimi vagoni brez koles, mimo karoserije avtobusa, kjer sem za umazano šipo zagledal sploščaten otroški obraz z velikimi očmi, zazrtimi naravnost vame, ko sem poln nekega težkega občutja šel mimo ognja, okoli katerega so sedeli temni moški, nedaleč od njih pa matere z otroki v naročju, zgarane, smrdeče, umazane matere, je iz teh hitro opaženih podob vame spolzel teman privid: sredi gnijočih ostankov hrane, odprtih konzerv, loncev in ogrodij starih koles se z mojo deklico ljubeče liževa . . .

K meni je stopil mlajši cigan dolgih las. »Kam pa greš?« me je vprašal. Vsa njegova drža je kazala, da je trdnost na njegovi strani, čeprav sem v njegovem vedenju prepoznal namišljene poteze junakov iz filmov, tistih filmov, ki se jih spominjaš po krikih ciganov v prvih vrstah kinematografa, po kiselkasto zadahlem vonju, prihajajočem od njih kot vonj, lasten mraku samemu.

Izza vagona je prirenčal velik, mršav pes. Cigan je pograbil kamen in ga vrgel v žival, da se je cvileč odplazila pod vagon.

»Zašel sem,« sem se zlagal in na hitro premislil, da ne kaže bežati, ker bi me mrcina pod vagonom v hipu ujela in mi pregriznila vrat, obenem pa sem z delom misli, ki je pripadala prejšnjim odločitvam, premišljal, kako bi z mrcino lahko živela v velikem prijateljstvu, ker ne bi metal kamnov vanjo. S cigani bi jaz in moja deklica živela v velikem prijateljstvu in miru.

Tako sem premišljeval, ko me je cigan vodil iz tabora. Za nama so šli otroci, nekateri samo s srajčko prek golega telesa, drugi v nekakšnih hlačah »flačah«, vsi pa rajsko bosí in peklensko umazani.

»Po tej poti se gre naprej!« je mladi cigan dejal in še pristavil, kako mu je prav tisti hip zmanjkalo cigaret, a da bi vseeno rad kakšno pokadil. Dal sem mu svoje, rekoč, naj obdrži kar celo škatlo, da imam jaz še eno v žepu. Nekaj je zamrmral in se vrnil skozi goščo v taborišče.

Stal sem in gledal za njim.

»Nič ne bo,« sem si tiho dejal. »Ker sem taka usrana reva, ki samo sanjari nemogoče stvari, utrujena od sitosti in prespanosti! Ker sem drekec pekec, samozadovoljno sranje, ki ga misel na odločno prekinitve z vsem splošno priznam le draži, da povsem ne otopi! Ker sem takšen, kot noče povedati moja lastna misel! Nič ne bo meditacij pod krošnjami drevov v ciganskem taboru, nič ne bo z deklico, smrdečo po dimu.

Stopal sem po ozki gozdni stezi, dokler nisem prišel mimo stare, porušene cerkvice in se mi je odprl čudovito lep razgled na mesto. Z olajšanjem mi je pogled zdrsel po gručevnatih zaselkih med drevjem, se ujel v ubranost motečo veliko ploskev tovarne in zdrsnil do modrikastih gora, popikanih s hišicami.

»Ostane mi vsaj deklica!« sem si s kislim zadoščenjem dejal.

V meni se je razžarela podoba: zmršeni svetli lasje in lica mokra od solza. Videla je svojo mačko crknjeno. Zato mokra lica. Takrat je rekla, da sem ji ostal samo še jaz.

Kaj pa bi brez mene?« me je vprašala.

»Le kaj boš brez mene?« je srdito in s priokusom zamaknjenosti v lastno moč čez čas ponovila.

Gotovo ni mislila istega kot jaz. Zanja se vse lahko konča pri krpanju lukenj v nogavicah, kuhanju, pranju in tistemu spakovanju zjutraj in zvečer. Vendar je imela prav. Kaj bi brez nje? Potrebujem jo in ta potreba naju drži v sprimek, ki ima zanjo že zdavnaj dognano ime in obliko, zame pa je še vedno nekaj novega, neodkritnega.

»Jaaa . . .« sem kravje zategnil.

Večero se je, midva pa sva še vedno stala na začetku ulice, ki vodi k mlinu. Hotel sem ji povedati, da je pač konec in amen. Da ne grem nikdar več v prekleti mlin, da me ne bo nikoli spravila iz tega v kak drug mlin. Hotel sem nastopiti ostro, odločno, nepremakljivo. Moj nastop je v začetku tudi bil tak, samo da nje ni prizadel. Moje besede, izžvečene v polmrak ulice, je sicer poslušala, celo nekaj poetično otožnega so ji priklicale na obraz. Ko pa sem končal, me je nejeverno pogledala.

»Kaj noriš?«

»Resno mislim, čisto zares!« sem ji prav otročje zatrdil.

»Spet te prijemlje!«

Potem je na svoj način premerila moje prebivanje in svoje ter me vprašala: »Kaj pa bi brez mene?«

Čez čas je s priokusom zamaknjenosti v lastno moč, ko me je videla otroško začudenega, ponovila: »Le kaj boš brez mene?«

Tako se je dokončalo.

Spustila sva se po strmi poti k razpadlemu mlinu.

Šla bova k zapornicam. Na dlaneh bom nosil barvo razkrajanja železnih opornic. Na reki bo lisa večerne svetlobe.

Ptičji Andrej

Prve jesenske dni, ki so z meglicami po kotlinah in s svežostjo v večernem zraku naznanjali prihod dolgih noči, je Andrej začel živalsko tuliti.

»Hujiii . . . hujiii . . .« se je slišalo iz njegove sobe. Glas je v jakosti nihaj od pritajenega mišjega cviljenja do parajočega krika.

Ko sem ga tako poslušal ob odprtem oknu in se z levo nogo praskal po mečih desne, me je presunilo. Toliko obupa, brezizhodnosti je bilo v naraščajočem in upadajočem zavijanju pijanega Andreja, da mi je kožo na hrbtu spreletel srh.

Tiste dni sem se dostikrat spraševal, ali sploh tuli Andrej, ali se ni v njegovo sobo skrila kakšna mračna žival, da bi z žalostjo napolnila dan.

Kadar sem Andreja videval ob popoldnevih, kako se s sklonjeno glavo bliža hiši, ali kako vihravo opleta okoli kleti, je dajal videz mirnega človeka. Tudi ob svoji ženi Ani, neločljivo povezani z njegovim tuljenjem, ni dajal drugačnega videza. Kadar sta bila skupaj, sta kazala le običajno plehkost zakonske zveze naključnih samotnosti. Res da je tudi ob belem dnevu in vpricho drugih tu in tam padla beseda, polna strupenega žolča; tu in tam je vstala kletev, besen krik užaljenosti. Vendar vsega, kar smo lahko sosedje videvali, ni bilo mogoče povezati s silnim tuljenjem Andrejevim v tistih dneh.

»To je grozno! Človek ne more spati. Po cele noči se kregata in vpijeta!« je brbrala sosedka, če sva se srečala ob vrtni ograji na koncu vrta, kjer sem sežigal smeti. Dim je pekoče dražil oči. Zaklonil sem se za grmovje španskega bezga in poslušal sosedo, kako mi pripoveduje o tegobah slabega sosedstva.

»Stena med nami in njimi je tako tenka, da se vse sliši. Včasih me je sram za njiju. Le kako se moreta odrasla človeka tako grozno zapustiti!«

»Res, le kako?«

»Pijača! Pijača je kriva!« sosedka zarotniško zamrmra. »Pijača!«

»Pijača dela čudne stvari!« sem ji zatrdil. Kdo ve, zakaj sem pomislil ob teh besedah na rumena jutra v mestu, na zbiranja množice v reke, tekoče proti tovarnam, na kiselkaste zudahe iz ust?

»Človek mora znati piti,« je sosedka strokovno pojasnila. »Ampak onadva ne pijeta. Onadva ga žreta!«

Tako smo menili vsi. Andrej in njegova žena, vdrugo poročena, sta bila zapisana v naše registre kot pijanca, kot tista vrsta ljudi, za katere odpuščajoča dolenjska potrpežljivost pravi, da preradi pogledajo v kozarček.

Ampak Andrej je ponoči tulil. Neznansko tulil. Jokal je, kot se moškemu ne spodobi, pa naj v življenju hodi po samih trnih, pa naj ima za zakonsko družico samega zmaja. Le kako se je mogel Andrej tako grozotno zapustiti? Saj je bil svoje dni pravi gigerl; nosil je bele srajce z vezanimi ospredji, pisane, svilene kravate. Ob nedeljah je oblekel temno obleko in se po nekaj litrih mošta ali vina domislil umetnosti igranja na harmoniko. Odšel je v hišo in vzel harmoniko v roke. Igral je kar dobro. Nemalokrat sem ga z veseljem poslušal. A zdelo se mi je nenavadno, da se vedno, kadar igra harmoniko, umakne v sobe. Nihče ga ni nikoli videl igrati zunaj na pragu pred hišo, kot je sicer lepa nedeljska navada v kmečko proletarskih krajih na obrobju našega razveznjenege mesta. Andrej je svoje radosti in svoje bolečine skrival za zidovi.

Se je Andreju življenje res tako hudo zagrenilo? Je mogoče, da je svoje nenadejano gnusenje požel s tako krhvim srpom bolečine? Ali je zamenjal pijanske blodnje za resničnost?

Nekaj časa sem v tistih prvih jesenskih dneh menil, da skriva odgovor na ta vprašanja njegova žena.

Z njo mi ni bilo nikoli lahko se pogovarjati. Ponavadi je smrdela po pijači in po vonju neumite ženske v zamirajoči rodnosti. Besede je sipala iz sebe kot nekakšen stroj za mletje. Važno je bilo, da je govorila, da je vrtela jezik; kaj je iz besed nastajalo, ji ni bilo mar. Čvekanje, ljubo čvekanje.

Večkrat sem pomislil, da je tako gostobesednost lahko povzročila le huda žeja po tem, da bi bilo razumljena. Na svetu so ljudje, katerih nikakor ne želimo razumeti, kot da bi se bali teme, ki jo hočejo razkriti. Ana je bila taka.

»Z njim se ne da več živeti!« mi je zatrdila ob postanku pri kleti. Prazno steklenico je položila na izlizano kamenje navzdol se spuščajočih stopnic. »V službi se ga napije, potem mi pa ne da miru. Kot da sem mladenka. Jaz imam ljubezni prek glave.

Z nasmeškom, za katerega je menila, da je nekdanj poganjal fantom meh-kobo v kolena in jih električno dregnil v mednožje, je dodala: »Ljubezen, oj, tudi te se človek naveliča!«

»Ampak, Ana, vsega le ni on sam kriv,« sem potrpežljivo vrtal v mrakobnost kletne teme, kjer je s svetlim šumenjem teklo vino iz soda v steklenico. Ane ni bilo videti, samo slišal sem jo, kako malce zahripela, nizko sklonjena nad steklenico, da bi kakšna kaplja vina iz soda ne usahnila v ifovnatih tleh, govori: »Kaj kriv! Nihče ni kriv! Le življenje tako nanese. Za vsakogar je pisano svoje. Eden bo končal tako, drugi drugače. Jaz zase že vem. Andrej me bo ubil! Ubil me bo! Žival pijana, saj ne ve, kaj dela, kadar se ga nažre! Ubil me bo s kolom po glavi ali pa mi bo strupa za podgane nasipal v podravkino juho. Ti si še premlad, da bi vedel, kako to gre. Veš, med ljudmi. Mladost je norost, norost, ki misli, da je v življenju vse lepo. Da ljudi vedno čaka kaj lepega. Kakšen užitek. Da boš lahko večno fukal in se veselil življenja in drugih. Ampak ni tako! Pride dan, ko ti ni tudi za onegavljenje v postelji prav nič. Pa tudi dan, ko ti je hudo za vsemi tistimi nekdanjimi fuki. Eh, kaj bi . . . Andrej me bo ubil. Kaj vem, s kolom ali s trupom?!«

Tako je čvekala, čvekala; žuboreči potok besed iz svetlečih se ustnic, ki jih je oblizovala z jezikom. Trohnoba v kleti, mrak, opojni vonj in žuborenje vina iz soda — žalostne besede, žalostna počutja. A tudi veliko laži. Koliko laži! Ana ni bila taka. Nikoli! Vsak trenutek je znala izkoristiti, zato se mi je zagabilo, ko sem jo slišal govoriti o minljivosti človekovega čutenja in bivanja.

Andrej je bil vseeno drugačen. Zaprt vase. Ni poverjal sosedom svojih bolečin, niti izlival svojega gneva nad Ano in življenjem v ušesa drugih. Gnev je izkričal, če je mogel. Kadar je gnev prešel v obup, ga je izjokal. Kadar se je življenje pokazalo kot večno preganjanje in gnavljenje z Ano, kadar je imela še smrt Anin zadah in Anin nasmeh, je tulil. Tulil kot žival.

Enega tistih zgodnjih jesenskih dni sem se vrnil s sprehoda po obrobju gozda. Na dvorišču sem naletel na Andreja. Sedel je pred vrati in bezal v moped. Delo mu ni šlo od rok, ker je imel v sebi že nekaj »kozarčkov«. Ko me je zagledal, je sunkovito vstal. Pomignil je, naj pridem bliže. Sklonil se je k meni in mi v ušesa dihnil strupeni vonj. Kot bi mi govoril v nekem tujem, izumrlem jeziku, se mi je zdelo, saj ga sprva sploh nisem mogel razumeti. Šele podkrepnjene besede so mi razpoznavno zazvenele.

»Naj govore, kar hočejo, ampak jaz verjamem v boga!« je zatrdil.

Začudeno sem ga pogledal: »Jaa?«

»Bog vse vidi, on vse ve,« je zaupno prišepetaval v moja ušesa. Antikristi bodo pokončani. Ne bodo vsega uničili! Samo pravi komunisti bodo rešeni. Veš, tisti komunisti, ki so kot stari kristjani.«

Pri teh besedah je pritisnil prst k ustom, zavil oči v smešno grozljiv pogled in mi zabičal: »Ampak glej, da mi molčiš! Bog vse vidi in tudi sliši!«

»Andrej, kaj pa imate vi z bogom?« sem ga še poln sladkega občutja z obrobja gozda vprašal.

Žvižgajoče je potegnil zrak vase, potem pa siknil do mojega ušesa: »Komunist nezveličani!«

Z zaničljivim nasmeškom se je odvrnil od mojega obličja in se posvetil drobovju svojega mopeda. Z ihto je sunil vanj in čez čas močnejšega glasu kriknil: »Kaj zijaš kot tele v nova vrata? Pojdi naprej! Jaz ti nič nočem!«

Sosedin mož mi je v tistih dneh dejal: »Andrej ga pije, ker se je zajebal in vzel Ano. Ko bi se ne zapletel z njo, bi bil drugačen. Zdaj pa ima. Ona ga je navadila piti. Pijanec pa ni za nič.«

»Zakaj neki ne odide?« sem naivno čivknil v svetlobo tistega večera, ko je bil sošedin mož nadnaravno obveščen o dogajanjih v človeških dušah.

»Zakaj ne odide?« je ponovil. »Zato, ker se je zajebal. Veš, kaj je to, zajebati se? To pomeni, da nimaš nobene možnosti več. No-bene! Da si zadnjo karto vrgel. Potem pa debelo gledaš, kako drugi mečejo močnejše karte na mizo. Ti samo gledaš. Razumeš?«

»Andrej se je zajebal do konca?«

»Do konca!« je potrdil sošedin mož. Tisti večer je imel nekakšno nadnaravno sposobnost vpogleda v notranjost drugih. Drugače si njegove gotovosti nisem znal razložiti.

Prišli so tudi miličniki. Ponoči s fičotom. Pustili so vrata avtomobila odprta, da je v mojo spalnico kapljalo rezko dogovarjanje po UKV sprejemnikih.

Andrej je molčal. Ni se zmenil za žuborenje ženinih besed, ki so ga obsojale na namišljene zločine in umore. Molčal je. Šele ko so miličniki vžgali motor avtomobila in je sosedka izginila za nedolžno belino zavese, ki je zakrila njeno ponočno razburjeno radovednost, je Andrej zakričal: »Vzemite njo s seboj, prasico Ano!«

Potem je prišlo v noč žalobno zavijanje živalske žalosti Andrejeve.

»Hujiii . . . hujiii . . . hujiii . . .« je klicalo v zgodnjo jesen.

Jeseni se prebujajo težke sanje o drugačnem. Življenje je trdo. Trdo! Življenje je resnično! Človek ni ptica selivka, da bi odletel iz sivih dni. Lahko odleti le v spomin. Če ima lep sončen spomin?!